

prijevodi hrvatskih glagoljičkih knjiga na crkvenoslavenski jezik // Riječ. Časopis za slavensku filologiju. – 2007. – Sv.3. – S. 58-82; **13. Paščenko J.** Ukrajinski element u gramatičkim radovima Jurja Križanića // Fluminensia. Časopis za filološka istraživanja. – 2007. – God. 19. – Br. 2. – S. 25-48; **14. Thomson J. F.** The Legacy of SS. Cyril and Methodius in the Counterreformation. URL: <http://www.europa-zentrum.wuerzburg.de/unterseiten/Band10-Thomson.pdf> (6. 5. 2011.) **15. Fućak J.** Šest stoljeća hrvatskog lekcionara : u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva. – Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1975; **16. Hamm J.** Ruska redakcija u glagoljskim spomenicima // Slovo. – 1971. – Br. 21. – S. 213-222; **17. Hercigonja E.** Glagoljaštvo i glagoljica : Jezična i tekstovna obnova glagoljaških liturgijskih knjiga u XVII. stoljeću. Projekt Franje Glavinića. Propagandina istočnoslavenizacija od Rafaela Levakovića do Mateja Karamana i Mateja Sovića // Hrvatska i Europa / uredio Ivan Golub. Zagreb : Školska knjiga, 2003. – S. 269.-271; **18. Jurčević I.** Staroslavenski i "ruski" jezik u hrvatskoglagoljskim liturgijskim tekstovima // Diacovensia. – 2009. – XVIII. – S. 225-246.

Комарова О.С. (Київ, Україна)

Sémanticko-pragmatické osvojovanie prevzatých lexikálnych jednotiek s internacionálnym komponentom

У статті розглядаються питання семантично-прагматичної адаптації запозичених лексичних одиниць з інтернаціональним компонентом на матеріалі мови засобів масової інформації в українській та словацькій мовах. Розглядаються найтиповіші мовні явища, що впливають на адаптаційний процес. Запропоновано розподіл зазначених лексичних одиниць на тематичні групи. Проаналізовано вживання деяких лексичних одиниць у словацькій та українській мовах, враховуючи прагматичний аспект.

Ключові слова: семантично-прагматична адаптація, словацька мова, лексичні одиниці з інтернаціональним компонентом.

В статье рассматриваются вопросы семантико-прагматической адаптации заимствованных лексических единиц с интернациональным компонентом на материале средств массовой информации в украинском и словацком языках. Рассматриваются самые типичные языковые явления, которые влияют на процесс адаптации. Предложено разделение указанных лексических единиц на тематические группы. Проанализировано употребление некоторых лексических единиц в словацком и украинском языках, беря во внимание прагматический аспект.

Ключевые слова: семантико-прагматическая адаптация, словацкий язык, лексические единицы с интернациональным компонентом.

The article deals with semantic-pragmatic adaptation borrowed lexical units with an international component to the material of the media in Ukrainian and Slovak. Considered the most typical linguistic phenomena that affect the process of adaptation. Suggested the separation of these lexical units into thematic groups. Analyzed the use of some lexical units in the Slovak and Ukrainian languages, taking into account the pragmatic aspect.

Key words: semantic and pragmatic adaptation, the Slovak language, lexical units with an international component.

Sémantická adaptácia lexikálnych jednotiek s internacionálnym komponentom, nadobudnutie nových významov týmito jednotkami, ktoré vstupujú do nových štruktúr, a rozširovanie lexikálnej valentnosti, všetky tieto faktory slúžia na rozširovanie lexikálnej zásoby slovenčiny a ukrajinčiny.

V súčasnosti pozorujeme rozšírenie spojovacích možností lexikálnych jednotiek s internacionálnym komponentom s domácou lexikou, súvisí tento proces so širokým používaním takých jednotiek v cieľovom jazyku a s aktivizáciou ich fungovania.

Sémantický objem jednotiek s internacionálnym komponentom nie vždy je nezmený. Postupom času sa uskutočňuje zmena uvedomovania sémantickej podstaty niektorých podobných lexikálnych jednotiek, závisí to aj od extralingvistických príčin. Viditeľné procesy, ktoré sú spojené so zmenami sémantického objemu, najlepšie môžeme pozorovať v publicistickom štýle, najviac v podštýle jazyka prostriedkov masovej komunikácie v slovenčine a ukrajinčine. Pozorovanie jazyka prostriedkov masovej komunikácie viditeľné ukazuje na rozšírenie a prehľbovanie významovej štruktúry početnej skupiny slov, toto je dôležitým prameňom dopĺňovania a zdokonaľovania jej vyjadrujúcich prostriedkov.

Spôsoby sémantického vývoja prevzatých jednotiek v slovenčine a ukrajinčine môžu byť predstavené niekoľkými etapami: 1) pojem sa preberá s celistvosťou sémantickej štruktúry prototypu a zužovaním sémantického objemu; 2) rozširovanie sémantickej štruktúry a sémantického objemu; 3) zmena uvedomovania, alebo transformácia sémantických významov prevzatých jednotiek, nadobudnutie nimi oceňujúcej funkcie. [1, 131; 2, 70-112]

Aktívne zapájanie lexikálnych jednotiek s internacionálnym komponentom do lexikálno-sémantických fungujúcich sféry privádza k rozširovaniu oblastí pôsobenia daných jednotiek, rozširovaniu objemu ich významov, k vývoju nových významov.

Lexika publicistického žánru je prakticky bezhraničnou podľa tematickej rozsiahlosti. lexikálnych jednotiek s internacionálnym komponentom, preto ju môžeme rozdeliť na mnohé lexikálno-sémantické skupiny: 1) spoločensko-politická lexika (*diaspóra, establishment, euroregión, eurointegrácia, konsenzus, lobizmus, pluralita, politizácia, presscentrum, samit,; брифінг, декларація, електорат, імнічмент, лобіювання, моніторинг, референдум, спонсор, тендер, тоталітарність atď.*); 2) náučná a technická lexika (*céderom, digitalizácia, hardvér, volkmen, xerokópia atď.*; *байт, принтер, процесор, ризограф, сканер, форматування, факс, хакер atď.*); 3) ekonomická terminológia (*audit, dealer (aj diler), diskont, dispečing, distributér, ekosystém, lízing, makroekonómia, manažment, privatizácia, sponzor atď.*; *аудитор, дивіденти, дотація, інвестиція, інфляція, консалтинг, кредит, маржа, маркетинг, мікроекономіка, портфоліо, приватизація, реструктуризація atď.*); 4) športová lexika (*džiu-džicu, džudo, futbal, gól, plejбек; айкідо, баскетбол, віндсерфінг, тайм-аут, хокей atď.*); 5) lexika s oblasti kultúry a umenia (*impresia, kulturológia, miss, pop, pop-muzic, rok, singel, show, vicemiss, western; адажю, джаз, клин, ремікс, шоу atď.*); 6) názvy a javy spoločenského života (obleku, textilu, potravín, flóry a fauny atď.) (*абажур,*

avokado, depilácia, džem, estráda, hot-dog, kengura, pizza; азалія, ажур, алое, джінси, джунглі, факір atď.); 7) názvy finančných jednotiek a jednotiek kvantity (centimeter, dolár, euro, kilometer; аванс, миля, франк atď.); 8) názvy titulov, profesie atď. (docent, chán, inžinier, miss, producent, profesor, premiér; експрем'єр, іміджмейкер, президент, режисер atď.).

Sémantické osvojovanie cudzieho slova je centrálnym a rozhodujúcim momentom v jeho adaptácii. Sémantické osvojenie prevzatých jednotiek je otázkou o jeho zapájaní do lexikálno-sémantického systému cieľového jazyka, ustanovenie rozličných spojení s domácimi elementmi slovníka, zapájanie prevzatej jednotky do rozličných radov a reťazcov závislosti v rôznych smeroch prekrížujúcich slovnú zásobu jazyka. Vstup a rozvetvenie lexikálno-sémantického spojenia, „obrástanie“ novými významami, rozširovanie sféry používania, zmeny vnútorného „obrazu“ slova vedú k sémantickej adaptácii prevzatej jednotky v cieľovom jazyku. [1, 5; 7, 143-150; 8, 116-136]

Jav rozširovania sémantického obsahu existujúcich v jazyku slov ako spôsob obohacovania lexikálnej zásoby a jej vyjadrujúcich prostriedkov nie je nový, ale počas veľmi intenzívneho vývoja lexikálnej zásoby jazyka význam tohto javu viditeľne vzrastá. Sémantickú deriváciu pozorujeme ako široké spektrum sémantických pretvorení jednotiek. Ako zdôrazňuje L.A.Bulachovskij, vývoj slovníka spôsobom rozširovania preneseného používania slov (inak – typického, metaforického, figurálneho) je všeobecným javom, ktorý existuje vo všetkých spisovných jazykoch. Prenesenie existujúcich slov na nové pojmy, vyrobené v tvorivom akte – reagovanie na nové dojmy, fakty pracovnej skúsenosti atď., je jedným z najrozšírenejších spôsobov nominácie (nazývania). [2, 358]

Špravidla jazyk preberá cudzie slovo v nejakom jednom význame, ktorý je potrebný v istom momente cieľovému jazyku. Akt prevzatia vždy má na zreteli zapájanie do systému cieľového jazyka cudzieho slova s jedným významom, pretože „sémantickou jednotkou prevzatia je význam“. [1, 85]

Ako výsledok vzájomného účinkovania lexikálnych jednotiek s internacionálnym komponentom s domácimi jednotkami v cieľovom jazyku sa uskutočňuje sémantické pretvorenie lexikálno-gramatickej štruktúry internacionalizmov, rozširuje sa ich sémantický objem a rámec ich používania.

V súčasnosti pri veľmi intenzívnom vývoji vedy a techniky, v prostriedkoch masovej komunikácie do popredia vystupuje spoločensko-ekonomická a vedecko-technická lexika. Sociálne potreby sú určujúcimi v aktualizácii tej alebo inej internacionálnej jednotky.

Sémantické zmeny zasahujú nielen domácu lexiku, ale aj internacionálnu. Ekonomické zmeny v živote spoločnosti rozšírili používanie takých lexikálnych jednotiek ako *manažér, marketing, sponzor* a iné. Zmena uvedomovania daných pojmov, široké zapájanie ich do masovej komunikácie, rozširuje sémantické rámce používania týchto jednotiek s internacionálnym komponentom.

Internationalizmus „*imidž*“ je synonymum k domácim slovenským jednotkám „predstava“, „podoba“, ale v súčasnosti sa častejšie stretáva práve lexikálna jednotka s internacionálnym komponentom. Jednotka „*imidž*“ (*image*) v slovenčine má niekoľko významov 1) ekon. symbol, predstava určitého

výrobku, firmy a pod., 2) dobré meno, dobrý chýr atď., 3) predstava, podoba dačoho vo všeobecnosti, 4) *hud.* podoba, do ktorej interpret štylizuje pri styku s obecnosťou aj pri akomkoľvek vystúpení na verejnosti. (*Nad jej imidžom pracujú...*), (... *imidž elitného klubu si vyrobila samotná aliancia*).

Domáce slovenské jednotky „predstava – obraz utvorený rozumovou činnosťou“ a „podoba – súhrn vonkajších znakov“ nie vždy môžu nahradiť lexikálna jednotka s internacionálnym komponentom, pretože slovo „*imidž*“ označuje nielen vymyslený obraz a nie iba vonkajšie znaky, ale reálny každodenný obraz človeka, podniku, výrobku. Preto môžeme hovoriť o významovom objeme danej prevzatej jednotky. Taký objem jednotka nadobudla aj kvôli širokej popularite a aktívnemu používaniu v cieľovom jazyku.

Popri známom zaužívanom význame, ktorý podávajú slovníky, sa pri niektorých lexikálnych jednotkách s internacionálnym komponentom občas objavuje a aktivizuje inováčná sémantika. Tak napríklad, pri jednotke *коктейль* (ukr.), *koktail* (slov.) okrem známeho významu „napoj namiešaný z viacerých (ne)alkoholických nápojov“, a „popoludňajšia spoločenská príležitosť s občerstvením“ v súčasnosti sa používa novší všeobecnejší význam „hocijaka zmes niečoho, zmiešanina, mix“. Napríklad: „...такого коктейлю думок вже давно не бачили“; „В цьому сезоні ми спостерігали справжній коктейль кольорів від Валентіно“; „Autorky miešajú koktail dojatia...“; „Publikum roztlieskal kokteil ich skvelých skladieb“.

Neologizmy tiež podliehajú sémantickým zmenám. Tak v ukrajinčine jednotka *макіяж* „kozmetická úprava tvare; prostriedok na túto úpravu“, ktorá bola prevzatá z francúzskeho jazyka pomerne nedávno, v súčasnom jazyku masovej informácie sa široko používa s významom „spôsob utajenia, maskovanie niektorých defektov“. Napríklad: „Перед виборами роблять терміновий „макіяж“ всього міста“.

Občas sa stretávame s lexikálnymi jednotkami s internacionálnym komponentom, ktoré sú pôvodom z jedného jazyka a slovníky v slovenčine a ukrajinčine dajú takmer rovnaký význam, ale keď pozrieme bližšie, sú pri ich používaní zaujímavé rozdiely. Tak, napríklad, lexikálna jednotka „mentalita“ („mentálny“), „менталітет“ („ментальний“) v slovenčine a ukrajinčine. pôvodom je z francúzštiny, kde má význam „rozum, myslenie“ V slovenčine sa táto jednotka používa s kľúčovým významom „psychický a myšlienkový“, t.j. používa sa skôr v oblasti psychiky. V ukrajinčine je to etnografický termín, ktorý sa začal používať pomerne nedávno a označuje „osobitosti nacionálneho charakteru človeka, jeho vnímanie sveta“. V súčasnosti sa táto jednotka determinovala a je dosť používanou.

Sémantický vývoj lexikálnych jednotiek stimuluje logické a psychologické činitele (osobitosti asociatívneho myslenia, osobitosť mentality každého etnosu, vplyv individuálneho svetonázoru a iné) a taktiež faktory sociálno-historického charakteru (zvýšenie aktuálnosti, spoločenskej cennosti niektorých reálií a pojmov v osobitné periódy vývoja sociumu a zodpovedajúce prejavovanie tejto aktualizácie v tématických skupinách lexiky a iné). Prvopričinami lingválnych tématických zmien, ako na to ukazuje Taranenka A.A., sú tieto faktory: snaha

ekonómie jazykových úsilí a prostriedkov, úsilie o jednoduchosť, vystižnosť vyjadrovania, hľadanie novej emocionality a expresivity, unifikácia a diferenciacia. [4, 3-7] Lexikálny význam nie je stálou, celistvou, jednorozmernou veličinou, v ňom sa vyčleňuje hlavný pojmový význam a rad ďalších dodatočných sémantických, denotatívnych a konotatívnych elementov. Preto, keď istá lexema sa dostáva do iného kontextu, do neobvyklého prostredia, v jej sémantickej štruktúre sa postupne vyvíja druhotný, doplnujúci (viditeľný alebo utajený) odtieň, ktorý sa postupne môže stať dominantným. Spravidla sa uskutočňuje v reči, občas sporadicky a prirodzene, ako individuálno-autorské hľadanie (voľné alebo podmienené istými pragmatickými potrebami). V takýchto prípadoch jednotka na nižšej úrovni (slovo) je tlačená jednotkou na vyššej úrovni (text) [6, 118].

V súčasnej slovenčine a ukrajinčine stále väčší význam nadobúda terminologizácia ako popredný proces sémantického vývoja jazyka. Terminologizácia sa predovšetkým vyvíja vďaka extralingválnym príčinám, a to vďaka vedecko-technickému a sociálnemu vývoju. Preto je celkom pochopiteľné, prečo v jazyku prostriedkov masovej komunikácie sa najaktívnejšie sémantické modifikácie uskutočňujú v jednotkách, ktoré patria k spoločensko-politickej terminológii. Toto sa týka aj všeobecne používanej a užko špecializovanej lexiky. V procese poznávacej činnosti ľudí sa stále viac slov zo všeobecne používanej lexiky zaraďuje do terminologického používania. Ako poznamenáva Vinogradov V.V., medzi slovníkom vedy a slovníkom každodennej reči je priame a tesné spojenie. Hoci ktorá veda začína z výsledkov, ktoré sú nadobudnuté myslením a rečou národa a v ďalšom svojom vývoji sa neodtrháva od národného jazyka [3, 6]. Medzi špeciálnou terminológiou a celospoločenským lexikónom existuje tesné vzájomné spojenie a stála vzájomná výmena. Tak napríklad všeobecne používaná jednotka *dialóg* (slov.), *диалог* (ukr.) označuje „rozhovor medzi dvoma alebo niekoľkými osobami“, v jazyku prostriedkov masovej komunikácie nadobudla význam „dohoda“, „diskusia“. Napríklad: „Лише через три роки розпочався українсько-іспанський діалог“, „poľsko-slovenský medzikultúrny dialóg“, „slovenský dialóg pri americkom stole“.

V súčasnosti v jazyku prostriedkov masovej komunikácie je paralelne s terminologizáciou dosť aktívny proces determinologizácie, ktorý sa prejavuje v tom, že prehodnoteniu sa podrobujú tak cele terminosystémy, ako aj osobitné termíny rôznych terminosystémov, ktorých hranice lexikálnej spajateľnosti sa značne rozšírili. Dosť intenzívnym prehodnotením sa podrobuje športová lexika a terminológia. Okrem terminologických významov známych širokej vrstve obyvateľstva, v jazyku prostriedkov masovej komunikácie fungujú aj slová s novou sémantikou. Jednotka *surfovať* s významom „pestovať windsurfing“ sa v súčasnosti dosť široko používa s významom „rýchlo sa pohybovať“. Napríklad: *Surfovať webovými stránkami*, *Surfovať internetom*. Prostredníctvom aktívneho používania v jazyku prostriedkov masovej komunikácie sa časom v ukrajinčine stali všeobecne známymi a široko používanými nové významy takých slov ako: раунд – ide o etápu, periódu; ринг – ide o súťaženie v niektorej oblasti atď.

Například: *Вибори в Україні складатимуться з двох раундів – такі прогнози політологів; На політичний ринг вийшла нова партія.*

Športové termíny sa dosť široko začleňujú do procesu metaforizácie. Napríklad športový termín „pressing“ sa používa v niektorých kolektívnych loptových hrách (napr. basketbal), na označenie aktívnej osobnej obrany, ktorá sa zakladá na obmedzovaní súperov v rámci pravidiel“. V sfére spoločenských vzťahov sa jednotka začína používať metaforicky „пресинг суспільства“, „почався відвертий пресинг монополій“, v slovenčine tiež stretávame jednotku „pressing“ v reklame „pressing za 5 minút“, v obidvoch jazykoch svojim pôvodom jednotka siaha k anglickému „press“ – tlak.

V jazyku prostriedkov masovej komunikácie aktívne fungujú lexikálne jednotky s internacionálnym komponentom, ktoré pod vplyvom systému cieľového jazyka (slovenčiny, ukrajinčiny) boli podrobené sémantickému osvojovaniu. Využívanie lexikálnych jednotiek s internacionálnym komponentom v jazyku tlače spôsobuje sémantické obnovenie domáceho lexikálneho materiálu, dopĺňanie sémantickými asociáciami a konotáciami. Sémanticko-pragmatické rámce takých lexikálnych jednotiek sú sociálne determinované a súvisia s ustanovením spojenia. Dodatočný význam, podtext pragmaticky zaradených lexikálnych jednotiek s internacionálnym komponentom, napomáha zodpovedajúcemu účinku na jednotlivca. Aktívnosť fungovania pragmaticky zaradených internacionalizmov sa v jazyku súčasnej tlače vysvetľuje ich sociálno-odhadným významom.

Pragmaticky zariadené lexikálne jednotky s internacionálnym komponentom okrem logicko-komunikatívnej funkcie vyjadrujú ešte vzťah hovoriaceho k povedanému, expresívnosť a emocionálnosť.

Fungovanie danej kategórie jazykových znakov v slovenčine a ukrajinčine rozširuje spektrum subjektívno-modálnych významov, robí ich bohatšími a rôznorodejšími. Internacionalné jednotky a jednotky od nich odvodené, ktoré sú pragmaticky zariadené, dodávajú jazyku tlače komunikatívnu závažnosť, dopĺňujú jazyk čerstvými, výstižnými, obraznými výrazmi.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биржакова Е.Э. Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII века. Языковые контакты и заимствования / Е.Э. Биржакова, Л.А. Войнова, Л.Л. Кутина. – Л.: Наука, 1972; 2. Булаховський Л.А. Вибрані праці: в 5-ти томах / Л.А. Булаховський. – К., 1975. – Т.1.; 3. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений / В.В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1953. – №5. – С.75–84; 4. Тараненко О.О. Полісемічний паралелізм і явище семантичної аналогії / О.О. Тараненко – К.: Наукова думка, 1980; 5. Buzássyová K. Opačovaná internacionalizácia a problém identifikácie morfológických a lexikologických jednotiek / K. Buzássyová // Jazykovedný časopis. – 1991. – Č. 2. – S. 89–105; 6. Dolník J. Lexikológia / J. Dolník. – Bratislava: Univerzita Komenského, 2003; 7. Pančíková M. Adaptácia cudzích slov v slovenčine a poľštine // XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov / red. J. Doruľa. – Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Slavistický kabinet SAV, 1998. – S.143 – 150; 8. Šimková M. Pohyby v slovenskej lexike v 90 rokoch / M. Šimková // Internacionalizácia v slovanských jazykoch: za a proti. – Bratislava, 1999. – S.116–136.